TEMURIYLAR DAVRI DIDAKTIK MEROSIDA KOMIL INSON TARBIYASI KONSEPSIYASI VA UNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK JARAYONDAGI AHAMIYATI

Kenjayeva Saodat Nurmurodovna

Buxoro davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Temuriylar davri didaktik merosida komil inson tarbiyasi konsepsiyasining shakllanishi, uning mazmun-mohiyati hamda tarixiy-pedagogik asoslari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Xususan, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy va Husayn Voiz Koshifiy kabi mutafakkirlarning ma’rifiy-didaktik asarlarida inson kamoloti, axloqiy yetuklik, ilm-ma’rifat, adolat, halollik, insonparvarlik, mehnatsevarlik va ijtimoiy mas’uliyat kabi fazilatlarning tarbiyaviy talqini yoritiladi. Shuningdek, Temuriylar davri ma’naviy-ma’rifiy merosida ilgari surilgan komil inson g‘oyalarining zamonaviy pedagogik jarayon bilan uzviy aloqadorligi, yosh avlodda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlari hamda ta’lim-tarbiya amaliyotiga tatbiq etish mexanizmlari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Temuriylar, didaktika, meros, komil inson, tarbiya, ma’naviyat, axloq, ma’rifat, fazilat, kamolot, qadriyatlar, pedagogika, barkamollik, insonparvarlik.

Amir Temur va Temuriylar davrida yaratilgan asarlarda barkamol shaxs tarbiyasi konsepsiyasining pedagogik ifodasini o‘rganishda tarixiy, adabiy, falsafiy va pedagogik manbalar muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu mavzu bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda Temuriylar davri ma’naviy-ma’rifiy muhitining shakllanishi, komil inson tarbiyasi haqidagi qarashlarning rivojlanishi hamda ularning yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati turli jihatlardan tahlil qilingan. Avvalo, Amir Temurning siyosiy va ma’naviy qarashlarini o‘rganishda “Temur tuzuklari” muhim tarixiy manba hisoblanadi. Mazkur asarda davlat boshqaruvi, adolat, ilm ahliga hurmat, vatanparvarlik, halollik va mas’uliyat kabi fazilatlar davlat va jamiyat taraqqiyotining asosiy omillari sifatida talqin etiladi. Tadqiqotchilar ushbu asarni nafaqat siyosiy-huquqiy, balki tarbiyaviy va pedagogik ahamiyatga ega bo‘lgan manba sifatida baholaydilar.

Temuriylar davrining ma’naviy-ma’rifiy hayotini tadqiq etishda Alisher Navoiyning

“Mahbub ul-qulub”, “Hayrat ul-abror”, “Nasoyim ul-muhabbat” kabi asarlari alohida o‘rin tutadi. Navoiyshunos olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ushbu asarlarda insonning axloqiy kamoloti, ilm-ma’rifatga intilishi, ezgulik va adolat tamoyillariga asoslangan tarbiya masalalari keng yoritilganligi ta’kidlanadi. Alisher Navoiy komil insonni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ko‘rsatib, uning ma’naviy va axloqiy sifatlarini barkamollik mezoni darajasiga ko‘targan. Temuriylar davri pedagogik tafakkurini o‘rganishda Husayn Voiz Koshifiyning “Axloqi Muhsiniy” asari ham muhim manbalardan biridir. Mazkur asarda axloqiy tarbiya, odob-axloq qoidalari, insoniy fazilatlar va shaxs kamolotining asosiy mezonlari ilmiy-didaktik ruhda bayon etilgan. Pedagog olimlarning fikricha, ushbu asar Sharq pedagogik tafakkurining yuksak namunalaridan biri bo‘lib, unda barkamol inson tarbiyasining nazariy asoslari o‘z ifodasini topgan. Abdurahmon Jomiy, Jaloliddin Davoniy, Kamoliddin Husayn Voiz Koshifiy va boshqa mutafakkirlarning ilmiy-adabiy merosi ham komil inson g‘oyasining rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Xususan, Jaloliddin Davoniyning “Axloqi Jaloliy” asarida inson tarbiyasi, ma’naviy poklanish, ilm va axloqning uyg‘unligi masalalari falsafiy-pedagogik nuqtayi nazardan yoritilgan.

Temuriylar davri didaktik asarlarida ilm va ma’rifat masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Mutafakkirlar ilmni inson kamolotining asosiy vositasi deb bilganlar. Ularning fikricha, ilm insonni jaholatdan qutqaradi, tafakkurini rivojlantiradi va uni jamiyat uchun foydali shaxsga aylantiradi. Shu sababli yoshlarni ilm olishga rag‘batlantirish, ustozga hurmat va bilimga intilish g‘oyalari didaktik asarlarning asosiy mavzularidan biri bo‘lgan. Mazkur davr adabiyotida vatanparvarlik va xalqparvarlik g‘oyalari ham alohida o‘rin egallaydi. Didaktik asarlarda vatanga muhabbat, xalq manfaatlarini himoya qilish, yurt tinchligi va farovonligi uchun xizmat qilish eng oliy burch sifatida talqin qilinadi. Bu qarashlar Temuriylar davlatining siyosiy va madaniy taraqqiyotini ta’minlashga xizmat qilgan ma’naviy omillardan biri bo‘lgan. Temuriylar davri didaktik asarlarining yana bir muhim jihati shundaki, ularda oilaviy tarbiya masalalariga ham katta e’tibor qaratilgan. Ota-onaga hurmat, kattalarni e’zozlash, kichiklarga mehr ko‘rsatish, oila a’zolari o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va mas’uliyat kabi qadriyatlar yosh avlod tarbiyasining muhim omili sifatida talqin etilgan. Umuman olganda, Temuriylar davri didaktik asarlari ma’naviy-axloqiy tarbiyaning

boy manbasi hisoblanadi. Ushbu asarlarda ilgari surilgan g‘oyalar insonni komillikka yetaklash, jamiyatda ezgulik va adolatni qaror toptirish hamda yosh avlodni yuksak ma’naviyat ruhida tarbiyalashga xizmat qilgan. Bugungi kunda ham ushbu ma’naviy meros o‘zining tarbiyaviy ahamiyatini saqlab qolgan bo‘lib, yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Amir Temur va Temuriylar davrida yaratilgan asarlar Sharq pedagogik tafakkuri tarixida barkamol shaxs tarbiyasi konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ushbu davrda yaratilgan tarixiy, badiiy va didaktik manbalarda insonning ma’naviy-axloqiy kamoloti, ilm-ma’rifatga intilishi, adolat, vatanparvarlik, halollik, mehnatsevarlik va insonparvarlik kabi fazilatlar komil insonning asosiy mezonlari sifatida talqin etilgan. Mazkur g‘oyalar jamiyat taraqqiyoti va davlat ravnaqining muhim omili sifatida e’tirof etilib, yosh avlodni tarbiyalashning nazariy va amaliy asoslarini tashkil etgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Amir Temurning davlat boshqaruvi va tarbiya haqidagi qarashlari, shuningdek, Temuriylar davri mutafakkirlari va adiblarining ilmiy-adabiy merosida ilgari surilgan pedagogik tamoyillar barkamol shaxsni shakllantirishga qaratilgan yaxlit konseptual tizimni vujudga keltirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Богатов В.В. Этика в научной деятельности // Вестник ДВО РАН. 2008. № 1. С. 144 – 157.

2. Ibragimov X., Abdullayeva Sh. Pedagogika nazariyasi (darslik). T., «Fan va texnologiya», 2008. 288-b.

3. Kenjayeva S.N. Temuriylar davri adabiy merosida komil inson tarbiyasi masalalari // Global Academic Conference on Research and Innovation. Volume 2, Issue 4 GACRI 2026/ New York/The Usa. 54-57-b.

4. Kenjayeva S.N. Temuriylar davri pedagogik tafakkurida ma’naviy-axloqiy qadriyatlarning o‘rni // International Conference on Contemporary Research ICCR–2026. 96-99-b.

5. Mardonov Sh., Zokirova U. Pedagogika nazariyasi va tarixi [Matn]: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: «Ishonchli hamkor», 2021. - 272 b.

6. Roziqov O. R. va boshqalar. Didaktika. T., “Fan”, 1997, 111-b.

7. Xodjayev B.X. Umumta’lim maktabi o‘quvchilarida tarixiy tafakkurni modernizatsiyalashgan didaktik ta’minot vositasida rivojlantirish: Pedagogika fanlari doktori. ... diss. –Toshkent, 2016. – 314 b.

